

Висновки. Одним фахівцям в області природничих дисциплін з завданнями екологічної освіти не впоратися. Це занадто серйозна проблема. Вона - стосується кожного! Адже мета сталого розвитку - виживання людства в цілому і підвищення якості життя для кожного громадянина окремо. А тому ми всі разом (не дивлячись на предмет, який викладаємо) повинні формувати в підростаючому поколінні стійке бажання і вміння жити так, щоб зберегти нашу Землю для теперішніх та майбутніх поколінь. Шляхів тут багато ... Головне - результат!

Список використаних джерел

1. Гриб'юк О.О. Математичне моделювання як засіб екологічного виховання учнів у процесі навчання математики в класах хіміко-біологічного профілю / О.О. Гриб'юк // Дидактика математики: проблеми і дослідження: міжнар. зб. наук. робіт. – Донецьк, 2007. – Вип. 27. с. 132 – 139.
2. Камелькова О. О. Виховання у старшокласників ціннісного ставлення до природи. - К, 2013.
3. Кисельов М. М., Деркач В.Л., Толстоухол А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.: “Царапан”, 2013. - 312 с.
4. Клименко М.О. Екологія людини: Підручник. - К.: Видавничий центр «Академія», 2005. - 288 с.
5. Методичні рекомендації до екологічного виховання школярів (цифри, факти, задачі, конфліктні ситуації, фенологічні й екологічні оповідання-загадки) / А.Й. Меремінський, А.О. Курій. – Рівне, 2005. – 31 с.
6. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах. - К.- Луганськ; Альма-матер, 2014. -540 с.
7. Руснак Т.М. Форми і методи екологічного виховання в школі // Хімія. Біологія. – 2013. – №28. – С.1-25.
8. Яценко В. С. Особливості формування системи еколого-виховної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В. С. Яценко // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2013. – Вип. 13. – с. 262 – 268.

УДК: 374.504.7

Боднюк Юлія Миколаївна, магістр спеціальності “Екологія”, КВНЗ “Вінницька академія неперервної освіти”.

Науковий керівник: **Тарасенко Г.С.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КВНЗ “Вінницька академія неперервної освіти”.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРОСВІТНИЦТВО ЯК ВАЖЛИВА ДОМІНАНТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розглянуті теоретико-методичні підходи до формування в учнів екологічного просвітництва. Визначено, що екологічне просвітництво школярів має здійснюватись переважно в позашкільний час. Запропоновано етапи формування екологічного просвітництва школярів, розроблені типи освітніх та позакласних заходів, що формують в учнів засади екологічного виховання як соціальної першооснови переходу до сталого розвитку.

Ключові слова: Екологія, освіта, просвітництво, культура, школярі.

Summary. The article deals with theoretical and methodological approaches to the formation of environmental education in students. It has been determined that environmental education of pupils should be carried out mainly during extracurricular time. The stages of formation of ecological education of schoolchildren are proposed, types of educational and extracurricular activities are developed that form the basis of ecological education as the social basis of the transition to sustainable development.

Key words: Ecology, education, enlightenment, culture, students

Постанова проблеми. На сьогодні в Україні зводяться з прийняттям закону «Про екологічну освіту» (хоча проект Закону існує ще з 2002 року), розробленням та прийняттям Концепції освіти для сталого розвитку. Досі екологічна освіта України продовжує базуватись на засадах підходу до природи, як до невичерпного ресурсу без врахування катастрофічних наслідків такого підходу.

Загострення екологічних проблем, яке набуває планетарного масштабу спричинене комплексом негативних чинників в центрі яких виступає негативна діяльність людини. Цей процес є наслідком порушення гармонійних зв'язків в системі «людина-природа». На сьогодні педагоги також не залишають поза увагою проблему екологічного виховання. Так, доктор педагогічних наук, професор – С. Дежнікова вважає, що головна причина екологічної кризи заключається не тільки у відсталих технологіях, а й в дуже низькій культурі людей. Тому потрібно зробити школу такою, де підлітки могли б не тільки отримати: різноманітні знання з екології, а й стати активними учасниками створення нових цінностей. В.О. Сухомлинський зазначає роль природи в розумовому вихованні: „В природі немає ніякої магічної сили, яка безпосередньо впливає на розум, почуття й волю. Природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки.”

Просвітницький аспект, насамперед завдяки можливостям засобів масової інформації, дозволяє охоплювати досить широкі верстви населення, в тому числі і тих, кого, власне, виховувати й утворювати вже пізно, а тому при грамотній і цілеспрямованій політиці, може сприяти значному поліпшенню екологічної культури населення.

Розповсюдження системи екологічної освіти в даний час є однією з найбільш актуальних завдань для всіх цивілізованих держав. Адже її рішення являє собою найважливішу умову в усуненні проблем нестабільності природного середовища. Крім цього, екологічне виховання, освіта і просвіта населення здатне забезпечити стійкий розвиток суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науково-педагогічній літературі набули поширення такі поняття, як "екологізація світогляду", "екологізація виробництва", "екологізація наук", "екологізація свідомості", "екологізація мислення", "екологізація освіти" та "екологічне просвітництво". У всіх випадках під екологізацією розуміють процеси, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією відносин між суспільством і природою. Основною парадигмою екологічного просвітництва є фундаментальна праця в галузі теорії єдності Людини і Природи [6-8]. Витоки екологічного просвітництва як основи формування екологічної культури школярів були закладені в працях вчених

педагогів Г. Ващенко, Я. Коменського, С. Русової, К. Ушинського та ін. Велику увагу ролі природи у формуванні особистості школярів приділяли С. Шацький, В. Сухомлинський, які підкреслювали велике значення природоохоронного просвітництва у вихованні почуття бережливого ставлення до природи.

У 1950-1960-ті рр. природоохоронне просвітництво та виховання молоді швидко зростає в усьому світі, це стосується і нашої країни. У всіх республіках колишнього СРСР було прийнято закони про охорону природи; у навчальному процесі посилювалися природоохоронна тематика; в початковій школі виділявся самостійний предмет – природознавство. У 1970-1980-ті рр. особлива увага приділялася питанням освіти у сфері раціонального природокористування та охорони природи. В 1972 р. у складі Науково-дослідного інституту змісту і методів навчання Академії педагогічних наук СРСР була створена одна з перших в світі лабораторія природоохоронного просвітництва. У тому ж році була затверджена довгострокова комплексна програма дослідження по охороні природи країн-учасниць Ради економічної взаємодопомоги. Новим в екологічній освіті стала розробка програм факультативних курсів з охорони природи [1-4].

Нове звучання екологічна просвіта отримує з початку 1990-х рр. Побудова системи екологічної просвіти базувалося на ряді методологічних принципів, сформованих такими вченими, як С. Глазачев, А. Захлебний, І. Зверєв, Д.Кавтарадзе, Є. Сластьоніна, І. Суравегіна та ін. Вихідними стали уявлення, що людство пов'язане з природою своїм походженням, існуванням і своїм майбутнім; людська історія - частина історії природи; цілісність природного середовища виступає природною основою життя в біосфері; якість екологічно здорової навколишнього середовища поряд з соціальними умовами - основа фізичного і духовного здоров'я людини; праця - основа взаємодії людини і суспільства з природою, фактор її зміни; зміна природного середовища неминуче, але воно має межі, тому цілі розумної людської діяльності мають всебічно враховувати прояв законів природи та ін. [1-7, 9].

Мета статті – розглянути особливості впливу екологічного просвітництва школярів на формування їх екологічної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Факт глобальної екологічної кризи вимагає закріплення в освіті і вихованні підростаючого покоління і в освіті населення в цілому нового світорозуміння, а саме заміни представлення системи "природа і суспільство" на уявлення про об'єктивне існування іншої системи "природа - суспільство".

Екологічне виховання – це цілеспрямований вплив на особистість на всіх етапах її життя за допомогою розгорнутої системи засобів та методів, що має на меті формування екологічної свідомості, екологічної культури, екологічної поведінки, екологічної відповідальності. Під екологічним просвітництвом як однією зі складових екологічної культури розуміють здатність людини відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби й устрій природного довкілля. Іншими словами, екологічна культура — це діяльність людини (включаючи і наслідки

такої діяльності), спрямована на організацію та трансформацію природного світу (об'єктів і процесів) відповідно до власних потреб та намірів [6].

Екологічна просвіта несе в собі елементи і виховання, і освіти, але в той же час є самостійною ланкою в системі формування екологічної культури. Вона здійснюється за допомогою розповсюдження екологічних знань про екологічну безпеку, інформації про стан навколишнього середовища й використанні природних ресурсів, у тому числі органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, засобами масової інформації, музеями, бібліотеками, закладами культури, природоохоронними установами, організаціями спорту та туризму, іншими юридичними особами.

В якості ядра системи екологічного просвітництва А. Захлебний виділяє чотири взаємопов'язані компоненти: пізнавальний – основні ідеї про характер взаємодії природи і суспільства, про глобальні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення; ціннісний – ціннісні орієнтації про багатосторонні суспільні та особисті значущості природи; нормативний - основи моральних і правових норм природокористування, правила поведінки у навколишньому середовищі; діяльнісний – види і способи діяльності школярів, спрямовані на формування пізнавальних і практичних умінь екологічного характеру [1-4, 9].

В позакласній роботі вчитель має більші можливості для організації дискусії та обговорень екологічних проблем, які виконують інтегруючу роль в навчанні. Крім того, вона відіграє роль відпочинку від напруженої роботи в класі. Різноманітна діяльність учнів реалізується в усіх типах позакласної роботи: індивідуальній, груповій, масовій. Індивідуальна - спостереження в природі, написання рефератів. Групова в літній час - екологічно-польова практика. Масова - конференції, екологічні кампанії, екологічні вечори, виставки, ділові ігри на екологічні теми, агітбригади, екскурсії.

Рівень сучасної шкільної освіти в цілому і екологічного просвітництва зокрема залежить від впровадження в постійну практику нових оригінальних методів і прийомів навчання і виховання. Серед них можна назвати повсюдну і безперервну від молодших до випускних класів комп'ютеризацію екологічної освіти і виховання. Необхідно і впровадження неординарних педагогічних прийомів, як, наприклад, "літній екологічний табір", або починаючи з молодших класів проектних позакласних заходів типу "Ліс - мій друг", "Місто моєї мрії", "Екомагазин", "Екотеатр", "Природа і мистецтво" та ін.

План екологічного просвітництва школярів в позаурочний час передбачає:

- партнерство з тими організаціями, які зацікавлені у розвитку природоохоронного просвітництва, вважаючи подібне напрямом престижним і дозволяє сформуванню позитивний імідж компанії;
- роботу з комплексних програм та цільових проектів;
- проведення безперервної екологічної освіти з формуванням громадянської позиції при застосуванні індивідуальних та масових форм роботи;
- здійснення науково-методичної діяльності, в процесі якої вивчаються потреби школярів в інформації.

В процесі позашкільної освіти школярів необхідно відійти від стандартних загальноприйнятих уроків. Також необхідно застосувати новітні засоби навчання та пізнання нових знань та навичок.

У перелік заходів з екологічного просвітництва учнів включаються:

- відеопрезентації;
- фотовиставки;
- пізнавальні заочні подорожі;
- екологічні акції і лекторії;
- відкриті перегляди документів і літератури, що стосуються проблем екології;
- проведення бесід і круглих столів, виставок та оглядів з питань охорони природи.

На основі аналізу вітчизняної і зарубіжної літератури, основні педагогічні інновації щодо формування сталої екологічної свідомості школярів пов'язані із застосуванням інтерактивних методів навчання особливо в позашкільний час.

На думку Т.Верещенко, полігоном для старту екологічного просвітництва є екскурсійна робота у позаурочний час [2]. Екологічні екскурсії – один із методів екологічного просвітництва школярів. Проводять такі екскурсії з різною метою і в різних умовах: у лісі, парку, на луках, поблизу боліт і озер. Об'єктами пізнання при цьому є рослинний і тваринний світ, абіотичні умови природного середовища. Під час екскурсії школярі вчаться спостерігати за об'єктами та явищами, аналізувати їх, робити висновки та узагальнення.

Для впровадження ідей екологічного просвітництва школярів в позакласний час можна використати певні заходи для організації та проведення природоохоронних акцій («День Землі», «Ліси для нащадків», тощо), залучати школярів до виконання конкретних природоохоронних заходів: моніторинг довкілля, екологічні конкурси («До чистих джерел», «Мій дім – Моя планета», тощо), вікторини («Юний дослідник природи»), ігри.

Висновки. Проблема екологічного просвітництва школярів є актуальною в концепції формування сталого розвитку в системі «людина - природа». Тому в сучасному навчально-виховному процесі в галузі біолого-екологічних дисциплін важливе місце відводиться екологічному просвітництву як важливому засобу засвоєння практичних навичок пізнання природи. Отже, саме поєднання екологічної освіти і просвіти є показником сформованої екологічної культури школяра. Крім того, процес формування екологічної культури школярів можливий тоді, коли він буде цілеспрямований та технічно організований, а вчитель не буде обмежений рамками та засобами формування екологічного просвітництва в контексті формування екологічної культури школярів.

Формування екологічної культури школярів за допомогою підвищення рівня екологічного просвітництва повинно бути не стихійним процесом, а цілеспрямованим та методично забезпеченим навчально-виховним процесом.

Сьогодні особливо актуальною є проблема підвищення рівня екологічної просвіти школярів в контексті викликів та ризиків подолання основних екологічних проблем для забезпечення гармонійного розвитку суспільства і

природи в майбутньому. Отже значне місце у вихованні екологічно свідомої особистості потрібно приділяти закладанню основ екологічної культури методом підвищення рівня екологічного просвітництва та свідомості школярів.

Список використаних джерел

1. Активные методы обучения в природоохранном образовании / [под ред. Д.Н. Кавтарадзе]. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 50 с.
2. Верещенко Т.В. Вітчизняні та зарубіжні підходи до формування природоцентричної екологічної позиції учнів / Т.В. Верещенко // Наук. вісник Донбасу. - 2013. - № 4. – С. 15-27.
3. Горбань Г.О. Сучасна екологічна ситуація та освіта / Г.О. Горбань – К.: Либідь, 2005. – 76 с.
4. Демиденко А.М. Настурність організації природоохоронної роботи учнів початкової та основної школи / А.М. Демиденко, О.А. Сорочинська // Materials of the XI International scientific and practical conference «Trends of modern science – 2015» Volume 19. Ecology. – С. 26-27.
5. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
6. Заверуха Н.М. Основи екології. Навчальний посібник / Н.М. Заверуха, В.В. Серебряков, Ю.А. Скиба. — К.: Каравела, 2006. – 368 с.
7. Крисаченко В.С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку / В.С. Крисаченко, М.І. Хилько. – К.: Знання, 2001. – 597 с.
8. Мудрак О.В. Екологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О.В. Мудрак. – Вінниця: ВАТ «Міська друкарня, 2006. – 520 с.
9. Совгіра С. Ефективні форми природоохоронної роботи / С. Совгіра // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 3. – С. 270-277.
10. Тарасенко Г., Мудрак О., Мудрак Г., Нестерович Б. Екологізм освітнього процесу як запорука успішного світоглядного виховання молодих поколінь // Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Wymiary interdyscyplinarne / [red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Plynyskyj]. – Konin – Uzhorod – Chersoń – Krzywý Róg: Posvit, 2019.– С.113-115.

УДК 504.6

Сторожук Раїса Анатоліївна, магістр спеціальності “Екологія”, КВНЗ “Вінницька академія неперервної освіти”.

Науковий керівник: **Тарасенко Г.С.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КВНЗ “Вінницька академія неперервної освіти”.

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглядаються проблеми формування екологічної культури як фактору сталого розвитку суспільства, обґрунтовано значення екологічної освіти у формуванні екологічної культури. Досліджена сутність, генеза, основні виміри та світоглядний сенс екологічної культури як суспільного феномену. Екологічна культура, як процес і результат формування екологічної свідомості особистості, що відображає нерозривну єдність між сукупністю знань, уявлень про природу, емоційно-почуттєвого і ціннісного відношення до неї (внутрішня культура) і відповідних умінь, навичок, потреб взаємодії (зовнішня культура), заснований на гармонізації взаємозв'язків у системі „природа – людина”.

Обґрунтовано необхідність та зміст інституалізації екологічної освіти в Україні. Узагальнено, що екологічна освіта та екологічні знання є базовими компонентами формування екологічної культури у учнів та вчителів, але сучасні виклики суспільства, викликають занепокоєння.